

‘Bedoel je niet dat alles grenzeloos open is?’ Abe bevestigde dit. ‘Openheid’ lijkt een betere term dan ‘leegte’, maar mist de corrigerende kracht van dit boeddhistische concept, dat ons losweekt uit een objectiverende benadering van het bestaan.

Wat ik over theologie leerde via het bestuderen van dialogen, is dat een te massief godsbeeld de leegte of openheid van het bestaan miskent. Dat heeft een existentiële prijs: je ziet de grondeloosheid van het bestaan als bedreiging en kunt deze niet erkennen als de bron van vrijheid.

Verder kunnen dogma’s binnen beide tradities een schadelijke werking hebben op je religieuze ontwikkeling. Het is niet constructief om met een sterke opvatting over God of leegte te leven die nooit door je eigen ervaring wordt bevestigd. Dat zoeken naar een diepte die je niet kent, isoleert je van je eigen bestaan, waarin alles al besloten ligt. De vraag is dus: welke diepte ken je zelf in jouw bestaan?

Religieuze taal kan mensen van deze dimensie vervreemden. Als bepaalde begrippen niet werken, zoek dan een andere weg binnen of buiten de religie. In Chinese tradities zegt men: er zijn tien-duizend poorten. Ik vertrouw daarop.”

U zei ook dat Abe's visie niet de uwe is. Waarin verschilt u dan?

“Abe’s nadruk op de betrokkenheid van alles op alles is een heilzaam medicijn tegen de ervaring van isolement die ieder mens kan overvallen. Vanuit mijn eigen ervaring geloof ik echter dat we in een gebroken wereld leven en niet in een schitterend samenspel van verschijnenselen. De protestantse traditie benadrukt dit gegeven sterk. En van het feminisme leerde ik: het samenspel van alles raakt ernstig verstoord door de menselijke hang naar macht. De gebrokenheid van het bestaan is voor mij een vertrekpunt, geen situatie die wij kunnen overwinnen. Het idee dat ‘God zag dat het goed was’, is daarmee niet verloren. Het is eerder een oproep aan de mens om naar het ultiem goede te streven, dat nooit komt. Niet uit moralisme, maar vanuit het verlangen om het licht te dragen.

Daarbij moet je wel een zekere lichtzinnigheid voelen. Die vond ik via het zenboeddhisme: gewoon voelen dat je ademt, wat je ook doet.”

Kan een interreligieuze dialoog van waarde zijn in onze ‘gebroken wereld’?

“De manier om geweldadige conflicten het hoofd te bieden lijkt weinig met filosofie te maken te hebben. Het gaat immers om de vraag hoe we in de praktijk humaner kunnen samenleven. Zolang er machtsongelijkheid in de maatschappij is, kan filosofie weinig tegengas geven. Verandering moet echter ergens vandaan komen. Laten wij vooral niet naïef zijn. Als we stoppen met nadenken over hoe we leven, gaat ook onze schijnbaar stabiele maatschappij ten onder. Een grote uitdaging is natuurlijk: hoe interesser je mensen voor wijsgerige nieuwsgierigheid en de zelfkritiek die daarbij komt kijken? Juist in onze tijd, waarin dieper nadenken uit de mode raakt, is het van belang om een filosofische attitude onder de aandacht te brengen. Voor een besef van onze onderlinge verbondenheid is zo’n houding broodnodig. Ik hoop met mijn werk als filosoof aan dat besef een bijdrage te leveren.” ●

Buigen

Sinds ik bij de KRO-NCRV werk, zijn de grappen van papen richting protestanten en vice versa natuurlijk niet van de lucht. Heel leuk, maar mijn van oorsprong zuinige gereformeerde inborst wordt al jarenlang bijgevoerd door weldadig roomse vrienden. En door boeddhistisch onderricht. Aldus achtte ik mezelf al behoorlijk doorontwikkeld op het veelbelovende pad van de multireligiositeit en zet ik soms vraagtekens bij het achterhoedegevecht van katholieke en protestantse kwesties in ons radioprogramma *Wierook en Pepermunt*.

Maar vandaag mag ik beroepshalve de basiliek van het Heilig Bloed in Brugge aandoen. Dit godshuis heeft z’n naam te danken aan de druppel bloed van Christus, die in 1256 veroverd zou zijn tijdens de tweede kruistocht in het heilige land. Een beetje melig betreed ik het heiligdom. De beeldenstorm woedt kennelijk al die eeuwen na dato nog in mij door.

Maar men mag niet spotten, zo melden mij zowel bordjes, als de diepe mannenstem die uit de microfoon komt. Kennelijk zijn dergelijke vermaningen hier op het westelijk nuchtere halfgrond nodig. Hoewel de rij van devoten die de druppel willen vereren, onafzienbaar lang is. Maar ik blijf toerist. Al wachtend vraag ik me voortdurend af wat ik hier doe. Tot me plots een boeddhistisch verhaal te binnen schiet. Over die jongeman die meerdere keren op zakenreis naar Bodhgaya ging, de plek waar de Boeddha verlichting vond. Telkens beloofde hij zijn oude moeder een relikwievandje van de leraar. Toch vergat hij dat iedere keer, tot groot verdriet van de oude vrouw. Op een dag zag de zoon vlakbij het huis van z’n moeder een dode hond langs de weg liggen. Gauw trok hij een tand uit de bek van het dier. Tegen zijn moeder zei hij dat het een tand van de Boeddha was. Stralend van dankbaarheid legde de vrome vrouw de hondentand op haar altaar en bad er zo innig voor, dat er regenbogen rond de hondentand verschenen, en zij verlichting vond.

Ondertussen is de file van devoten voor mij opgelost. Ik sta nu voor de zogenaamde druppel bloed van Christus. Hier wordt al acht eeuwen lang de levenservaring, verwondering, de tranen en verlangens geofferd van talloze mensen. Wat heeft de relikwie in die tussentijd anders kunnen doen dan te transformeren tot het bloed van die timmerjongen uit Nazareth? Devotie. Pas nu begrijp ik het. Ik buig mijn hoofd.

Annemiek Schrijver is journalist en presentator bij KRO-NCRV.

